

УДК 378: 373.3

DOI 10.31494/2412-9208-2022-1-1-481-488

OVERCOMING OF THE GENDER STEREOTYPES BY SPORTS GAMES MEANS DURING PHYSICAL TRAINING LESSONS

ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ СПОРТИВНИХ ІГОР

Liliya YAROSHCHUK,
Candidate of Pedagogical
Sciences, Ph.D, Associate
Professor

Лілія ЯРОЩУК,
кандидат педагогічних наук,
доцент

lilia_y77@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4862-5590>

*Berdiansk State Pedagogical
University,
✉ 4, Schmidta street, Berdiansk,
Zaporizhzhia region, 71100*

*Бердянський державний
педагогічний університет
✉ вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ,
Запорізька обл., 71100*

Volodymyr CHORNYI,
physical training teacher of the
highest qualification category,
senior teacher

Володимир ЧОРНИЙ,
учитель фізичної культури вищої
кваліфікаційної категорії,
старший учитель

Nblack@i.ua

<https://orcid.org/0000-0002-3430-1034>

*Zhaskiv Specialized School № 1
with advanced studying of
individual subjects*

*Жашківська спеціалізована
школа №1 з поглибленим
вивченням окремих предметів*

*✉ 11, Myru street, Zhaskiv,
Uman district, Cherkasy region,
19201*

*✉ вул. Миру, 11, м. Жашків,
Уманський р-н, Черкаська обл.,
19201*

Original manuscript received: May 19, 2022

Revised manuscript accepted: May 21, 2022

ABSTRACT

The article analyzes the manifestations of gender stereotypes in sports and notes that despite some positive changes in pedagogy, in particular, when it comes to physical education, there is still a unilateral approach in sex-role education of children. Even in new pedagogical publications, the difference between sexes is often reduced only to the physiological differences.

It is stated that the introduction of sports games, in particular basketball, at high school allows to overcome a number of gender stereotypes.

The model experiment has determined the appropriate age of starting playing basketball, on the basis of which you can see that at high school, both boys and girls show equally high achievements in this sport. This pattern allows you to train the basic skills of the game and directly two-way play in mixed teams. As a result, students develop an understanding that success, effectiveness and victory depend on perseverance, diligence, work on themselves and their own skills, not on gender.

It is emphasized that the purpose of studying sport games at high school, in particular basketball, is not training professional athletes, but education of a number of useful life skills: the ability to work in a team, ingenuity, agility, initiative, leadership qualities and, importantly, overcome gender stereotypes about the benefits of a certain sex in sports.

Thus, generalization of the results of the model experiment and many years of practical experience make it possible to argue that basketball is an effective way to overcome gender stereotypes in physical education lessons at high school.

Key words: *gender stereotypes, sports games, basketball, model experiment, sensitive periods of development, mixed teams.*

Вступ. Гендерні взаємини регулюються за допомогою сформованих в суспільстві гендерних стереотипів, тобто традиційно вкорінених у свідомості суспільства уявлень про норми поведінки чоловіків і жінок. Фізичній культурі і спорту на сьогодні належить одна з першорядних ролей у зміні гендерних поглядів, тому що наочно змінюються стереотипні уявлення про участь чоловіків і жінок у спортивному житті. Дослідження вчених та практичні спостереження дають можливість стверджувати, що з огляду на чутливі періоди розвитку дітей та фізіологічні особливості підлітків досягнення учнів під час спортивних ігор не залежать від статевих відмінностей, однаково успішно навчаються і хлопці, і дівчата. Саме це дає можливість подолати ряд гендерних стереотипів, виховати в учнів розуміння того, що успіх та досягнення в спорті залежать від наполегливості та роботи над собою, а не від статі. Важливим є виховний компонент: учні не обов'язково стануть професійними спортсменами, але матимуть можливість усвідомити рівні права та можливості людини незалежно від статі, що надалі впливатиме на формування життєвої позиції.

Не можемо оминати сьогодні і важливого питання пандемії, яке теж дуже впливає на освітній процес. Карантин пандемії коронавірусу розділив життя людей на «до» і «після», де «до» асоціюється зі стабільністю, комфортом і звичайністю, а «після» означає невизначеність і погані очікування через падіння економіки та загальні негативні соціальні настрої. Для того, щоб чоловіки і жінки знову змогли жити повноцінним соціальним життям, насолоджуватися життям один з одним у суспільстві, відновити свій звичний спосіб життя, треба докласти чимало зусиль і не пропагувати гендерні стереотипи, у спорті зокрема [5 : 170].

І найстрашніше в сьогоднішній – війна. На кожну людину, незважаючи на стать і вік, військові події впливають вкрай негативно. На жаль, і в освіті, і в спорті ми переживаємо не найкращі часи. Проте віримо, що скоро зможемо повноцінно жити і працювати.

Мета статті – вивчення та аналіз впливу гендерних стереотипів на сучасне виховання й освіту та обґрунтування ефективності спортивних ігор (зокрема, баскетболу) на уроках фізичного виховання в 6–7 класах закладів загальної середньої освіти для подолання вказаних стереотипів.

Методи та методики дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі були використані такі загальнонаукові методи дослідження: метод теоретичного узагальнення, якісного аналізу та синтезу; системного аналізу; емпіричні.

Результати та дискусії. Стереотипи можуть стосуватися різних боків життя, але, мабуть, найяскравіше вони виявляються у взаєминах чоловіків і жінок, тобто в гендерних стосунках. Гендерні взаємини регулюються за допомогою сформованих в суспільстві гендерних стереотипів, тобто традиційно вкорінених у свідомості суспільства уявлень про норми поведінки чоловіків і жінок. Галузь гендерних взаємин завжди була підпорядкована стереотипам і далеко не безневинним. На них століттями трималася чоловіча влада і домінування. Поява гендерних стереотипів обумовлена тим, що модель гендерних взаємин історично вибудовувалася таким чином, що статеві відмінності переважали над індивідуальними, якісними відмінностями в особистості чоловіка і жінки.

На сучасному етапі дослідження впливу гендерної ідентичності та соціальних ролей на особистість ґрунтується на наукових працях та дослідженнях педагогів, психологів та соціологів. Переважна більшість соціальних ролей, що існують у сучасному суспільстві безпосередньо пов'язані із гендерною ідентичністю та певними стереотипними уявленнями щодо статевої приналежності виконавця ролі. Саме такий підхід до гендерної ідентичності кожної людини демонструється дітям з народження. Однак усі стереотипні уявлення склалися історично та мають біологічне, а інколи й соціально-культурне підґрунтя, а в сучасному світі не існує суто жіночої чи чоловічої ролі [1; 4].

Зараз ламається багато стереотипів, які регулювали гендерні взаємини в суспільстві. Як підкреслюють дослідники, суспільство вже прийшло до розуміння того, що жорсткі гендерні стереотипи мають негативний вплив як на чоловіків, так і на жінок, перешкоджаючи розвитку вільної гармонійної особистості, обмежуючи реалізацію потенційних можливостей індивіда певними рамками. Сьогодні людство прагне виробити стратегію гендерної рівності.

Чоловікам і жінкам приписуються цілком певні психологічні якості і властивості особистості, нав'язуються різні типи темпераментів і стилів поведінки. Типово жіночими якостями визнаються пасивність, нерішучість, залежність, відсутність логічного мислення, артистизм, емоційність, грація, які корисні у фігурному катанні, синхронному плаванні, гімнастиці тощо. Серед видів спорту, небезпечних для жінок, називають ті, які найбільшою мірою вимагають маскулітних рис і поведінки: бокс, важка атлетика, боротьба, стрибки на лижах з трампліну тощо.

Вплив гендерних стереотипів на сучасне виховання і освіту простежується в багатьох педагогічних дослідженнях. Дослідження гендерних соціально-педагогічних проблем сьогодні вже не викликає роздратування і неприйняття в науковому співтоваристві (*Древаль,*

2016). Усе більша кількість педагогів розуміє, що без конкретизації специфіки проявів не тільки біологічних, а й соціально-культурних, статевої особливостей у різних сферах особистісної та професійної самореалізації не можна конструювати оптимальні моделі педагогічної гендерної взаємодії [2]. Однак, аналізуючи гендерні дослідження в педагогіці, зокрема, коли йдеться про фізичне виховання, ще відзначається односторонній підхід в статево-рольовому вихованні дітей. Навіть у нових педагогічних виданнях відмінність між статями часто зводиться тільки до фізіологічних відмінностей.

Фізичній культурі і спорту належить одна з першорядних ролей у зміні гендерних взаємин, тому що наочно змінюються стереотипні уявлення про участь чоловіків і жінок у спортивному житті. У минулому хлопчиків більше заохочували займатися спортом, ніж дівчаток. Батьки (зазвичай чоловіки) спонукають їх дивитися ігри по телебаченню, грати у футбол чи баскетбол. Не тільки заняття спортом, а й перегляд спортивних передач по телебаченню часто стає частиною чоловічої ролі. Відсутність інтересу до спорту ставить під сумнів маскуліність, мужність хлопчика, юнака.

Дівчат в минулому часто переконували, що спорт – не жіноча, а чоловіча справа. В останні десятиліття ситуація значно змінилася: дівчата і жінки можуть бути одночасно спортивними й жіночними. Сьогодні далеко не всі дивуються, коли жінки грають у футбол і хокей, виходять на боксерський ринг і борцівські татамі. Вони освоїли штангу і здобувають медалі в спортивних єдиноборствах, бодібілдингу, у важкій атлетіці та пауерліфтингу. Жінки вже беруться судити футбольні матчі, змагаються з чоловіками в шахах і автогонках.

У цілому спорт формує волю до перемоги, сміливість, рішучість, зміцнює фізичну силу, емоційну стійкість. Тому незалежно від того, чи репрезентує спортивна діяльність образ фемінності або маскуліності (головні стереотипні відмінності у видах спорту), спорт вважається чоловічою справою, що неправильно з точки зору гендерної рівності.

Одним з ефективних засобів фізичного виховання учнів є баскетбол. Завдяки різноманітності й доступності його вправ, усебічному впливу на організм та оздоровчій спрямованості багато вчителів фізичної культури і школярів з-поміж різних спортивних ігор надають перевагу вивченню навчального матеріалу саме з баскетболу.

Серед фахівців з баскетболу немає єдиної думки щодо визначення сприятливого віку для початку занять. Одні рекомендують починати вивчати прийоми цієї гри в дошкільних освітніх закладах або із 7–9 років. Інші фахівці рекомендують починати вивчення баскетболу з 11–12, а то й з 13–15 років. Така палітра поглядів учених позначилась і на змісті шкільних навчальних програм, які рекомендували вивчати прийоми гри в баскетбол з 5-го, а пізніше – з 2-го класу.

Для підвищення ефективності вивчення прийомів баскетболу та гри загалом необхідна відповідна система, яка би через цілісну рухову діяльність забезпечувала мотивацію учнів; передбачала чітке

визначення завдань і змісту навчання, засобів розвитку фізичних якостей та засвоєння технічних прийомів. Вирішити ці проблеми покликана технологія навчання.

У працях фахівців з баскетболу висвітлено питання історії, техніки і тактики цієї гри, досліджено методичку спортивного тренування, організацію і проведення змагань. Водночас технологія навчання гри в баскетбол учнів закладу загальної середньої освіти з урахуванням гендерних особливостей не була предметом дослідження.

Б. Шиян та Г. Максимів у статті «Технологія навчання гри в баскетбол учнів загальноосвітньої школи» [3], описують проведений ними модельний експеримент для визначення сприятливого віку початку занять. Суть його полягає в тому, що школярам 2–8 класів, які не вивчали матеріал з баскетболу, пропонували одні й ті ж вправи для вивчення визначених прийомів гри в баскетбол; дотримувались однієї і тієї ж послідовності у виборі засобів; вправи виконували з однаковим дозуванням та інтенсивністю; використовували однакові методи навчання, способи виконання вправ, методи організації діяльності учнів. Оцінювали засвоєння прийомів за допомогою комплексного тесту. У процесі педагогічного спостереження за ходом засвоєння навчального матеріалу та результатами комплексного тесту виявили, що найбільш сприятливим віком для вивчення гри в баскетбол є 12 років (6-й клас). Саме для учнів 6-го класу й розробляли експериментальну технологію.

Результати комплексних тестів вивчалися авторами дослідження для визначення сприятливого віку початку занять без конкретизації статі учнів. Але якщо проаналізувати результати експерименту саме з цієї точки зору, можна зробити висновок, що дівчата 6–7 класу не поступаються за показниками хлопцям, а в багатьох моментах показують набагато кращі результати, зокрема цікавим є те, що в експериментальному класі більший прогрес в оволодінні навичками гри в баскетбол показують саме дівчатка. Це зумовлено чутливими періодами розвитку.

Результати випробувань учнів на володіння прийомами гри в баскетбол після експерименту показали, що учні експериментального класу краще оволоділи прийомами гри в баскетбол, ніж однолітки з контрольного. У 50% тестів хлопці експериментального класу показали статистично достовірно кращі результати, ніж однолітки контрольного, а дівчата у 78,6% переважали дівчат з контрольного класу [3].

Дії учнів експериментального класу оцінювалися вище, ніж учнів контрольного класу, і під час двосторонніх ігор. Середня оцінка за гру учнів контрольного класу становила $5,4 \pm 0,6$ бала, а учнів експериментального – $7,8 \pm 0,5$ бала ($P < 0,05$). Результати двосторонніх ігор між учнями контрольного та експериментального класів засвідчують перевагу останніх за результатами гри, а також за масовістю володіння навчальним матеріалом з баскетболу

Застосування експериментальної технології навчання гри в баскетбол позитивно вплинуло на рівень фізичної підготовленості

шестикласників експериментального класу. Якщо між школярами контрольного та експериментального класів не спостерігалось статистично достовірних відмінностей у розвитку окремих фізичних якостей, то після експерименту учні експериментального класу показали кращі результати в розвитку спритності і витривалості ($P < 0,01$). Значно підвищилися показники швидкісно-силових якостей школярів експериментального класу порівняно з показниками, отриманими до експерименту ($P < 0,05$), що не спостерігалось в учнів контрольного класу ($p > 0,05$).

Експериментальна технологія практично не позначилася на соматичному здоров'ї учасників дослідження. Водночас діти, які навчалися за експериментальною технологією, випередили однолітків з контрольного класу за результатами випробувань з визначення стійкості і концентрації уваги, зорової пам'яті, розподілу уваги та сприйняття часу ($P < 0,05$). Запропонована технологія навчання гри в баскетбол сприяла поліпшенню поля зору кольорової і силуетної чутливості ока шестикласників експериментального класу. З точки зору нашого дослідження результати покращилися і в хлопців, і в дівчат. При чому дівчата часто показують кращий результат.

Опираючись на вказаний експеримент та маючи значний практичний досвід викладання фізичного виховання в закладі загальної середньої освіти, можна зрозуміти, що вивчення модулю «Баскетбол» у школі має значні можливості для подолання гендерних стереотипів. Зрозуміло, що високі показники дівчат зумовлені також сенситивними періодами розвитку. Але при правильній організації освітнього процесу та дотриманні методичних рекомендацій з викладання предмета учитель має можливість довести учням, що спритність, майстерність, високий результат та, зрештою, перемога в грі не залежить від статі. Оволодіваючи на уроках навичками гри в баскетбол, учні розуміють, що результат залежить від наполегливості, старанності, уваги, роботи над собою, а не від статевої приналежності.

Реалізувати вказану мету допомагає, зокрема, проведення двосторонньої гри в змішаних командах. Тобто грають не хлопці проти хлопців та дівчата проти дівчат, а змішані команди, які формують самі учні на власний розсуд. Досвід показує, що часто в такому випадку лідерами стають дівчата, якщо дати їм можливість проявити ініціативу.

Такий вид роботи вимагає від учителя чіткої організації уроку. Щоб грати в змішаних командах, діти повинні знати техніку виконання ведення, подвійного кроку, кидків та передач м'яча партнеру по команді. Також дуже важливо, щоб суддівство було чітким та строгим, аби не допустити порушення правил гри (запобігти штовханню, застосуванню сили тощо). Гра повинна бути технічною. У такому випадку перемога не залежить від статі гравців, кожен учень може повірити у власні сили й зрозуміти, що для досягнення успіху та перемоги в грі потрібно проявити набуті вміння та навички, а не силу чи фізичну перевагу.

Висновки. Дослідження не розкриває всіх аспектів означеної проблеми, оскільки залишається невирішеним питання щодо

формування змісту навчального матеріалу та вивчення спортивних ігор з врахуванням гендерного аспекту в наступних класах. Але, опираючись на ряд досліджень та практичний досвід, можна зробити висновок, що вивчення спортивних ігор у 6–7 класах закладів загальної середньої освіти є дієвим засобом подолання гендерних стереотипів у вихованні та навчанні. Розвиток сучасного спорту демонструє, що жіночі чемпіонати дедалі більше привертають увагу глядачів. Зрозуміло, що уроки фізичної культури в школі мають на меті насамперед не виховання спортсменів, а загальний фізичний розвиток учнів, формування волі до перемоги, сміливості, рішучості, зміцнення емоційної стійкості. Спортивні ігри у свою чергу навчають працювати в команді, проявляючи лідерські якості, розвивають впевненість у собі і допомагають зрозуміти, що результат гри залежить від майстерності та наполегливості, роботи над собою, а не статі. Тому активне впровадження спортивних ігор, зокрема баскетболу, у 6–7 класах закладів загальної середньої освіти є дієвим засобом подолання гендерних стереотипів.

Література

1. Герц А. А. Права людини, сексуальна орієнтація та гендерна рівність. Київ: ФОРМ Голембовська О. О., 2018. 326 с.
2. Древал, Ю. А., Фролов, Р. С. Гендерні стереотипи та їх прояви у спорті. *Гендерна політика очима української молоді*, 30 листопада 2016 р., ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/78067763.pdf> (дата звернення: 18.05.2022).
3. Шиян Б., Максимів Г. Технологія навчання гри в баскетбол учнів загальноосвітньої школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Сер. Педагогіка. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007, № 3. С. 59–66. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22980/1/Shyian_Maksymiv.pdf (дата звернення: 18.05.2022).
4. Glazkova I., Khatuntseva S., Yaroshchuk L. Professional Pedagogical Culture: Historical Culturological Aspect. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 2020, 12 (3). P. 144–161. URL: <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/2714> (дата звернення: 18.05.2022).
5. Yi Shi, Lilia Yaroshchuk. Post Corona Society: How to Teach People be Social Again. *Postmodern Openings*, 2020. Volume 11. Issue 1. Supl. 2. 169–176. URL: <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/po/article/view/2918> (дата звернення: 18.05.2022).

References

1. Herts, A. A. (2018). *Prava liudyny, seksualna orientatsiia ta henderna rivnist* [Human rights, sexual orientation and gender equality]. Kyiv: FOP Holembovska O. O. [in Ukrainian].
2. Dreval, Yu. A. Frolov, R. (2016). *Henderni stereotypy ta yikh proiavy u sporti* [Gender stereotypes and their manifestations in sports]. *Henderna polityka ochyma ukrayins'koyi molodi* – Gender policy through the eyes of Ukrainian youth. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/78067763.pdf> [in Ukrainian].

3. Shyian, B., Maksymiv, H. (2007). *Tekhnolohiia navchannia hry v basketbol uchniv zahalnoosvitnoi shkoly* [The technology of teaching basketball to secondary school students]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohika – Scientific notes of the Ternopil National Pedagogical University named after V. Hnatyuk. Series: Pedagogy*. Retrieved from http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22980/1/Shyian_Maksymiv.pdf [in Ukrainian].

4. Glazkova, I., Khatuntseva, S., & Yaroshchuk, L. (2018). *Professional Pedagogical Culture: Historical Culturological Aspect*. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (3), 144–161. Retrieved from <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/2714>. [in English].

5. Yi, Shi, Lilia, Yaroshchuk. (2020). *Post Corona Society: How to Teach People be Social Again*. *Postmodern Openings*, Volume 11, Issue 1, Supl. 2, 169–176. Retrieved from <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/po/article/view/2918>. [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано прояви гендерних стереотипів у спорті та зазначається, що, попри деякі позитивні зміни, у педагогіці, зокрема, коли йдеться про фізичне виховання, ще відзначається односторонній підхід у статево-рольовому вихованні дітей. Навіть у нових педагогічних виданнях відмінність між статями часто зводиться тільки до фізіологічних відмінностей.

Зазначено, що впровадження в середній школі вивчення спортивних ігор, зокрема баскетболу, дозволяє подолати ряд гендерних стереотипів.

Проаналізовано модельний експеримент для визначення сприятливого віку початку занять баскетболом, на основі якого можна побачити, що в середній школі і хлопці, і дівчата показують однаково високі досягнення у цьому виді спорту. Така закономірність дозволяє проводити навчання базових навичок гри та безпосередньо двосторонню гру в змішаних командах. У результаті в учнів формується розуміння того, що успіх, результативність та перемога залежать від наполегливості, старанності, роботи над собою і власними навичками, а не від статі.

Наголошено, що метою вивчення спортивних ігор в середній школі, зокрема баскетболу, є не підготовка професійних спортсменів, а виховання ряду корисних життєвих навичок: уміння працювати в команді, кмітливість, спритність, ініціативність, лідерські якості і, що надзвичайно важливо, подолання гендерних стереотипів щодо переваги левної статі у спорті.

Отже, узагальнення результатів модельного експерименту та багаторічного практичного досвіду дають можливість стверджувати, що баскетбол є дієвим засобом подолання гендерних стереотипів на уроках фізичного виховання в середній школі.

Ключові слова: гендерні стереотипи, спортивні ігри, баскетбол, модельний експеримент, сенситивні періоди розвитку, змішані команди.